

НАЛИВАЙКО Дем'ян (Даміан) (р. н. н.— 1627) — культурно-освітній діяч, письменник, перекладач. Брат Северина Наливайка. Освіту здобув в Острозькій академії, де згодом викладав. Очолював друкарню в Дермані. Брав активну участь у Берестейському соборі (1596). Помер в Острозі.

Н. належить збірка афоризмів і моральних сентенцій (вибраних з Біблії та патристичних творів) “Лекції словенські”, твір “Лькарство на оспалый умысль чоловічий” (переклад староукр. мовою листа Йоана Золотоустого до ченця Феодора), низка передмов і віршів.

Н. репрезентує ту течію ренесансного гуманізму в укр. культурі кін. XVI — поч. XVII ст., що постала на ґрунті органічного поєднання елементів візантійсько-руської й західної інтелектуальних традицій і визначалася більшою акцентуацією духовного оновлення людини через пізнання нею своєї внутрішньої божественної сутності та самовдосконалення; усвідомленням, з одного боку, необхідності гармонійного розвитку людини, а з іншого — переважною увагою до розвитку її інтуїтивного, духовного, розуму, з властивою останньому здатністю до інтелектуального бачення; націленістю на захист віри предків та пошуки шляхів самоствердження укр. народу. Н. також дав поштовх розвитку в Україні афористичного типу філос. знання.

Твори Н.: Лькарство на оспалый умысль чоловічий.— Острог, 1607; Лекції словенські Златоустого от бесед евангельских от ієрея Наливайка вибраніє.— Острог, 1627.

Про нього див.: Копержинский К. Д. Лекции словенские Златоустого от бесед евангельских от иерея Наливайка избраніе // Сб. статей в честь акад. А. И. Соболевского.— Л., 1928; Исаевич Я. Д. Преємники первопечатника.— М., 1981; Мицько И. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія.— К., 1990; Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні.— К., 1991; Криса Б. Пересотворення світу. Укр. поезія XVI—XVII ст.— Львів, 1997.

Я. Стратій

НЕВОЛІН Костянтин Олексійович (1806 — 06/18.10.1855) — правознавець і філософ. Народився в м. Орлові Вятської губ. в родині священника. Закінчив Вятську духовну семінарію і Моск. духовну академію (1827). Один з двадцяти вихованців рос. ун-тів і духовних академій, відібраних урядом для ґрунтовної фахової підготовки в галузі правознавства. У вересні 1829 р., після річних студій у С.-Петербурзі та іспитів, відряджений до Берлінського ун-ту, де впродовж трьох років вивчав філософію права і правознавство під безпосереднім керівництвом Ф. К. Савіньї, чільника іст. школи права. Повернувшись до С.-Петербурга, склав іспити на ступінь доктора правознавства (1834), а в лютому 1835 р. захистив в ун-ті докторську дисертацію “Міркування щодо філософії законодавства у давніх”. 1836 р. отримав посаду професора юридичного ф-ту Ун-ту Св. Володимира в Києві, де працював до 1843 р., поєднуючи викладацьку і наукову роботу з адміністративною діяльністю. Обраний ректором ун-ту (1837—43), Н. чимало сприяв розбудові університетської освіти в Україні. Через непорозуміння з новим начальством учбового округу був змушений перейти на посаду професора каф. рос. громадянських законів С.-Петербурзького ун-ту (1843). 1847 р. став його проректором і деканом юридичного ф-ту, перебуваючи на цих посадах до кінця життя. Як один з найдосвідченіших рос. правників, Н. неодноразово залучався урядом до законотворчого процесу, був консультантом міністерства юстиції. Член-кор. рос. Академії Наук, активний діяч багатьох наукових тов-в. Помер від сухот у Содені (Німеччина).

У колі наукових зацікавлень Н. значне місце посідала філософія права, що в 30—40-х рр. XIX ст. робила на теренах Рос. імперії перші, не зовсім упевнені, кроки. Філософсько-правові студії Н. відбили, з одного боку, характерні для цієї доби хитання в уподобаннях рос. мислителів між природною й іст. школами права, а з іншого — започаткували довготривале

та плідне осягнення ними гегелівської філософії права. Один з небагатьох рос. слухачів Гегеля, Н. не став гегельянцем у буквальному розумінні цього слова, втім у його працях, зокрема двотомній “Енциклопедії законодавства”, написаній у київ. період творчості, цілком відчутний вплив гегелівських ідей і методологічних настанов. Фундаментальний твір Н. не тільки містить перший у вітчизняній літ-рі виклад гегелівської філософії права, а й може вважатися першим російськомовним посібником з історії філософії права (давніх і нових часів), зберігаючи, попри всі недоліки, значення однієї з найважливіших пам’яток філософсько-правової думки Росії та України. Дехто з дослідників, зокрема юрист І. Михайловський, учень Б. Чичеріна, вважають Н. засновником вітчизняної філософії права.

Твори Н.: Рассуждение о философии законодательства у древних.— СПб., 1835; Энциклопедия законовещения.— Т. 1.— К., 1839, Т. 2.— К., 1840; История рос. гражданских законов: В 3 т.— СПб., 1851; Полн. собр. соч.— СПб., 1857—1859.

Про нього див.: Усов М. Очерк служебной и ученой деятельности профессора К. А. Неволина.— СПб., 1855; Михайловский И. В. Очерки истории философии права. Т. 1.— Томск, 1914; Нерсесянц В. С. Философия права.— М., 1997.

М. Ткачук

НЕМИРИЧ Юрій Стефанович (1612—1659) — політ. діяч, дипломат, мислитель. Народився на Житомирщині у магнатській родині, що належала до найбільших, після Острозьких та Вишневецьких, землевласників в Україні. Батько Н. — київ. суддя — був освіченою людиною, навчався в європейських ун-тах. Н. вступив до Раківської академії (майже всі Немиричі належали до соцініанських громад), де навчався у відомого математика Й. Стегмана та філософа М. Рурара, який підтримував дружні зв’язки з Г. Гроцієм. З рекомендаційними листами до останнього 1630 р. Н. виїхав за кордон для продовження освіти. Студював у Лейденському, Амстердамському, Паризькому, Базельському, Падуанському ун-тах, здійснив

освітню подорож до Англії. Найбільше цікавився економікою, міжнародними відносинами, теорією держави і права. Під враженням від перебування в Голландії та Швейцарії стає послідовним прихильником республіканської форми правління і федеративного устрою держави як союзу республік, що здатний забезпечити громадянські свободи і релігійну толерантність. Прагненням реалізувати ці ідеї в Україні проникнута політ., військова і дипломатична діяльність Н. після повернення на батьківщину (1634). 1636 р. обраний депутатом Люблінського трибуналу; з 1640 — київ. підкоморій. В 1648 р. — генеральний полковник війська, посланого Київ. і волинською шляхтою проти Б. Хмельницького. Не вдаючись до військових дій, Н. виступає спочатку посередником шведського короля Карла Густава у переговорах з Б. Хмельницьким, а згодом стає на його бік. Пориваючи з соцініанством, приймає православ’я. Найближчий радник гетьмана І. Виговського, розробляє проект Гадяцького договору. Загинув від рук козаків під час повстання, очоленого І. Богуном, І. Сіркою та І. Безпалом.

Н. відомий як автор військово-політ. трактату “Роздуми про війну з московитами” (написаний і виданий у Парижі 1632 р.), в якому виступає рішенням противником самодержавно-монархічного ладу, тиранії і деспотизму, поборником громадянських свобод, у тому числі свободи сумління. Вказуючи на абсолютизм і деспотичність рос. держави, Н. виступає проти політ. зближення України з останньою. Цю позицію Н. обстоює і в “Маніфесті до володарів Європи” (1658), в якому, випереджаючи думки, викладені пізніше П. Орликом, роз’яснює європейським політикам необхідність денонсації козацькою державою Переяславських угод. Подальший виклад державницьких уявлень Н. знаходимо у Гадяцькому трактаті (1658), де він обстоює необхідність утворення нової держави на основі конфедерації Польщі, Литви і України; до цієї конфедерації остання мала

Титульна сторінка твору “Роздуми про війну з московитами”

